

Bogucka, Maria

„Die preussischen Hansestädte und ihre Stellung im Nord- und Ostseeraum des Mittelalters”, red. Z. H. Nowak, J. Tandecki, Toruń 1998 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 89/4, 629-630

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

marginiesie, że pewne sformułowanie z jej tekstu (*elyse*, w. 2) zdaje się wyjaśniać jego epitet *Lysios*. Te same teksty są przedmiotem analizy Hansa Dietera Bietza („Der Erde Kind bin ich und des gestirnten Himmels. Zur Lehre vom Menschen in den orphischen Goldplättchen”, s. 399-419), który jednak konsekwentnie stara się zrekonstruować orficką wizję człowieka, mniej zwracając uwagę na obrzędowy charakter tabliczek, ich związek z misteriami i z samym Dionizosem.

Rzadko się zdarza przy rozmaitych pracach zbiorowych, także tych stanowiących plon różnych konferencji czy sympozjów, by całość tworzyła logicznie skonstruowaną książkę nadającą się do czytania od deski do deski. Tak właśnie rzecz się ma w przypadku prezentowanego tomu, otrzymaniśmy po prostu znakomite dzieło o religii greckiej.

Włodzimierz Lengauer

Die preussischen Hansestädte und ihre Stellung im Nord- und Ostseeraum des Mittelalters, hrsg. Z. H. N o w a k, J. T a n d e c k i, Toruń 1998, s. 178.

Książka stanowi pokłosie międzynarodowej konferencji pod tym samym tytułem, która się odbyła w Toruniu w dniach 9-11 grudnia 1996. Poruszono na niej zagadnienia dotąd słabo zbadane zarówno w polskiej jak niemieckiej historiografii. Konferencja pomyślana była jako zaczątek współpracy badaczy północnoeuropejskich w celu lepszej analizy działalności Hanzy a zwłaszcza roli Związku w wymianie gospodarczej i kulturalnej wielkiego regionu mórz Północnego i Bałtyckiego, regionu rozciągającego się od Brugii na zachodzie do Rewla (Tallina) na wschodzie, od Sztokholmu na północy do Norymbergi i Krakowa na południu. Rola sześciu wielkich miast pruskich (Chełmno, Toruń, Elbląg, Gdańsk, Braniewo i Królewiec) w tym regionie jest specjalnie interesująca i godna uwagi badaczy.

Tom zawiera jedenaście studiów. Dwa pierwsze prezentują ogólną problematykę. Henryk S a m s o n o w i c z („Die Hanse im Ostseeraum”, s. 7-14) z rozmachem kreśli rolę Hanzy jako pomostu wykreowanego między zachodnią Europą a regionami dotąd peryferyjnymi na wschodzie, słabo związanymi z wysoko rozwiniętymi krajami. Samsonowicz wskazuje na poprzedników Hanzy w tym zakresie (kucy państwa Karolingów, Wikingowie) i na pojawienie się w XIII w. nowych czynników sprawczych, m.in. nowych struktur etniczno-politycznych, także nowych konfliktów towarzyszących narodzinom Hanzy. Podkreśla przy tym ważną rolę dwu zjawisk: stosunkowo rzadkiego zaludnienia terenów regionu bałtyckiego, które mogły w związku z tym z łatwością przyjąć strumienie imigrantów z Zachodu oraz słabego rozwoju tych terenów, w związku z czym aktywność typu zachodnioeuropejskiego nie napotykała na konkurencję miejscową. Jednocześnie w miarę rozwoju centrów europejskiej gospodarki następowały coraz wyraźniejsze podziały regionalne i specjalizacja, w ramach której regionowi bałtyckiemu przypadła rola producenta i dostawcy owoców rolno-leśnych oraz surowców, ze wszystkimi tego (społecznymi, politycznymi, kulturalnymi) konsekwencjami. Miejsce Hanzy było w procesach niezwykle ważne, chociaż — jak podkreśla Samsonowicz — brakowało związkowi wewnętrznej spójności i poczucia wspólnoty nadrzędnych interesów, nad interesami poszczególnych miast. Jednocześnie jednak rola integracyjna Hanzy była ogromna. Samsonowicz rozpatruje sfery życia, w których Hanza odcisnęła swe szczególne piętno, słusznie obok gospodarki wymienia sztukę i naukę. Można by tu dołączyć także pewne podobne formy organizacji egzystencji (np. powstanie i funkcjonowanie Dworów Artusa) wewnątrz miast, ich strukturalne analogie.

Zenon Hubert N o w a k („Rechtliche und politische Beziehungen zwischen dem Deutschen Orden und der Hanse”, s. 15-24) prezentuje kształt współżycia najważniejszej w średniowieczu

struktury politycznej regionu bałtyckiego — Zakonu Niemieckiego — i Hanzy. Słusznie podkreśla przy tym dwie przełomowe daty (1410 i 1466), które zmieniając ogólne położenie Zakonu, odcisnęły piętno na wzajemnych stosunkach obu sił, a przede wszystkim zaważyły na postrzeganiu pozycji Wielkiego Mistrza wobec Hanzy (głowa Związku? opiekun? partner?).

Pozostałych dziewięć studiów zajmuje się problemami szczegółowymi. Janusz T a n d e c k i („Die Tagfahrt der preussischen Hansestädte bis 1454”, s. 25-34) omawia zjazdy miast pruskich aż do wybuchu wojny trzynastoletniej. Autor rozważa skrupulatnie częstotliwość i miejsce zjazdów, przebieg obrad i wpływ na nie Zakonu, wreszcie porusza sprawy obsługi kancelaryjnej zjazdów. Na zjazdach prym wiodły oczywiście wielkie miasta pruskie (przy czym daje się obserwować konkurencja między Gdańskiem a Toruniem), a omawiano tu głównie zagadnienia lokalne, bieżące. Ważną rolę grali pisarze wielkich miast, protokołujący obrady. Szkoda, że w studium nie znalazł się materiał porównawczy, dotyczący funkcjonowania zjazdów innych grup miast hanzeatyckich.

Roman C z a j a („Die Entwicklung des Handels der preussischen Hansestädte im 13. und 14. Jh.”, s. 35-50) referuje udział miast pruskich w systemie handlowym Hanzy od połowy XIII do końca XIV w., podkreślając wzrost ich znaczenia w wieku XIV, a także rosnącą rolę powiązań z polskim zapleczem. Kontynuuje te rozważania Jürgen S a r n o w s k y z Hamburga („Die Entwicklung des Handels der preussischen Hansestädte im 15. Jh.”, s. 51-78), podkreślając z jednej strony ogromną rozległość kontaktów handlowych miast pruskich w tym stuleciu, z drugiej — zależność ich wymiany od licznych konfliktów politycznych i militarnych, powodujących znaczne wahania, a nawet depresje na rynku europejskim. Interesujące jest w tym artykule zwłaszcza przedstawienie struktury geograficznej tego handlu, jak i jego rozmiary i nasilenie koncentracji w poszczególnych ośrodkach.

Dieter H e c k m a n n z Berlina („Königsberg und sein Hinterland im Spätmittelalter”, s. 79-90) rozważa pojawienie się i rozwój charakterystycznego zaplecza miejskiego jako terytorium podporządkowanego wpływom ośrodka centralnego. Z tego też punktu widzenia analizuje rolę Królewca jako siedziby władz (marszałek Zakonu), centralnego ośrodka religijnego (diecezja sambijska), a także miasta dominującego w strukturach demograficzno-społecznych okolic, oraz w zakresie wymiany. Następne trzy studia (Rudolf H o l b a c h, „Die Preussischen Hansestädte und die Niederlande”, s. 91-112; Stuart J e n k s, „Die preussischen Hansestädte und England”, s. 113-132; Thomas R i i s, „Die preussischen Städte und Dänemark im 14. Jh.”, s. 133-152) prezentują kontakty miast pruskich z ich najważniejszymi w średniowieczu partnerami: Niderlandami, Anglią i Danią. Z kolei Carsten J a h n k e z Kilonii („Pfundzollrechnungen im Ostseeraum — Bestand und Fragen der Auswertung”, s. 153-170) analizuje system celny w regionie bałtyckim, stan zachowania rachunków celnych i problemy z ich krytycznym wykorzystaniem przez badaczy. Ostatnie studium pióra Marianna A r s z y ń s k i e g o („Die Stellung der preussischen Städte innerhalb des Kulturkreises der Hanse”, s. 171-178) jest próbą ukazania miejsca miast pruskich w kręgu kultury hanzeatyckiej. Autor słusznie podkreśla niezadowalający stan badań w tym zakresie, istnienie raczej fragmentarycznych studiów poświęconych poszczególnym zagadnieniom (np. szkolnictwo, sztuka), brak zaś bardziej generalnych ujęć, które zajmowałyby się problemem „hanzeatyckości”, sam jednak takiego ujęcia nie dostarcza.

Podsumowując, tom zawiera studia ważne, ale koncentruje się głównie wokół problematyki polityczno-handlowej, i to z lukami (nasuwają się np. pytania dotyczące organizacji handlu w wydaniu hanzeatyckim). Chętnie widziałabym w tomach następnych, zapowiadanych przez redaktorów, poruszenie sprawy miejsca produkcji i cechów rzemieślniczych w miastach pruskich, mentalności i obyczajowości ich mieszkańców. Na ile przynależność do Hanzy odcisnęła na nich swe piętno? Powyższe zagadnienia, a także wiele innych, czekają na badaczy.

Maria Bogucka